

SUBA János^{*}
A magyar államhatár
a trianoni békediktátum előtt és után 1867-1941
(*Hungarian borders before and after*
the dictated peace treaty of trianon 1867-1941.)

Absztrakt

A történelmi Magyarország határai úgynevezett természetes határok voltak, amelyek mintegy 1 000 év alatt formálódtak. Ezen határok biztosították a keletet a Kárpát-medence politikai, gazdasági kulturális egységének. A dualizmus időszakában azonban előtérbe került az új korszerű technikai követelményeknek megfelelően kitűzött államhatárok létrehozása a terepen. A trianoni békediktátum nyomán pedig merőben új — a nagyhatalmi érdekeknek megfelelően mesterségesen létrehozott — államhatárok kitűzésére került sor, melyet a területvisszacsatolások kapcsán jórészt sikerült módosítani. A magyar állam határainak a polgári állam időszakában történő kitűzésének szervezeti és technikai körülményeit és eseményeit tárja fel a tanulmány.

Kulcsszavak:

határmegállapító bizottság ; történelmi államhatár ; trianoni államhatár ; demarkáció ; redemarkáció

Abstract

The borders of the ancient Hungary were natural borders, what formed more than 1000 years. These borders guaranteed the forms of the hungarian politic, economy and cultural commonality. In the dualism era came to the fore to create modern borders what are compatibilish with new technical challenges. After the dictated peace treaty of trianon were created new borders what served the interest of the international political powers. The national Hungarian government successfully changed the new borders by partuculary teritory feedbacks. This study explore the technical, cartography layout works, events of the Hungarian borders in the bourgeouris era.

Keywords:

border setting commission ; historical border ; border of dictated peace treaty of trianon ; demarcetion ; redemarcation

---

^{*}

- *Open Researcher and Contributor ID*= Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (**ORCID**)
<https://orcid.org/0000-0002-2310-7746>

<i>Institutional attachements</i>	= Szerző intézményi kötődései :
- <i>Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement</i>	= Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
- <i>Museum of Military History</i>	= Hadtörténeti Intézet és Múzeum
- <i>Military History Review</i>	= Hadtörténelmi Közlemények

@: suba.janos@mail.militaria.hu

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIITOM.197-234.p

Atéma szempontjából a kezdő időpontnak a kiegyezés tekinthető, amelynek nyomán a polgári magyar állam kiépítése megvalósult, záró időpontnak pedig 1945-öt tekintem, amikor gyakorlatilag visszaálltak a trianoni határok. Ezen idő alatt:

- megvalósult a történeti Magyarország államhatárának terepen való kijelölése és kitzúzése;
- az I. világháborút lezáró Párizs környéki békerendszerekben, köztük a trianoni békediktátumban kijelölték a magyar állam új határait;
- a két világháború között a magyar politikai vezetés által elért terület-visszacsatolások során az új államhatárok kijelölése és kitzúzése valósult meg, majd a II. világháborút lezáró 1947. évi párizsi béke előírásai intézkedtek az ország II. világháború előtti határainak visszaállításáról;
- az államhatár kijelölésének problematikája bonyolult és összetett feladat volt, amiatt, hogy annak jogi, pénzügyi, adminisztratív (belügyi, közigazgatási), határőrizeti határvédelmi, rendvédelmi és honvédelmi, valamint földmérési vetületeit is meg kellett valósítani;
- a határok témája mindig konkrét időben és konkrét helyen jelenik meg, a terepen geodéziailag kitzúzött, felmért, határok-mányokban (térképen) rögzített határvonal a Kárpát-medencében a polgári állam terméke, amely a vizsgált időszakban dinamikusan formálódott.

A történelmi Magyarország határpontosításainak megoldási formái és keretei

Az államhatár történelmileg változó tartalma a XIX. században azt jelentette, hogy a határkiigazítások tartalmának a vitássá vált határszakaszok hovatartozásának eldöntését tekintették, amelynek okmányokban való rögzítése maga után vonta a határvillongások megszüntetését, így valósultak meg a határkiigazítók.¹

A határvonal fekvése bizonytalanná válásának két fő oka volt. Az egyik a földrajzi ok. A természetes, és a mesterséges határjelek megsemmisültek. A vízi határszakaszon a folyó megváltoztatta a medrét, ezért a határvonal áthelyeződött a folyó valamelyik oldalára, így területnyereség, illetve területveszteség

keletkezhetett.² A másik a gazdasági ok. Amikor a határ két oldalán lévő birtok egy kézben volt akkor a tulajdonost nem érdekelte az államhatár menete, így nem jelölte meg (nagyobb birtok esetén be sem engedte a határmegállapító bizottságot birtokára). A problémák akkor kezdődtek, ha a határmenti birtok tulajdonjoga megváltozott (öröklés, eladás, földesúri jogok bérbe adása, stb.) és ebből (magán) jogvita (birtokper) keletkezett. Így jöttek létre a határviták, amelyek határvillongásokat is eredményezhettek.

A határviták megoldása a vizsgált időszakban három módon volt lehetséges. Az első — a külpolitikai és az államigazgatási szervezet útján — határmegállapító bizottság által megvalósuló rendezés volt.

A másik a jogi út volt, amely lehetett magánjogi, vagy közigazgatási per, illetve nemzetközi bírói döntés, valamint békeszerződés útján való rendezés.

A harmadik út a katonai erő alkalmazását jelentette, mint például az 1918. V. 7-ei bukaresti béke kapcsán létrejött határkiigazítás esetében.

Minden esetben — a megoldástól függetlenül — a delimitáció, a demarkáció, a bírósági ítélet, vagy a békeszerződés, vagy a külpolitikai egyezkedés eredményeként valósult meg. A végrehajtás gyakorlati kivitelezői pedig a határmegállapító bizottságok voltak.

A döntés végrehajtásának, a bizottságok létrehozásának három feltétele volt: a jogi alapok megteremtése, a pénzügyi feltételek biztosítása és a szervezeti keretek létrehozása.

Jogi feltétel lehetett békeszerződés, vagy az országok közötti egyezmény, amelyekről törvényt, vagy rendeletet alkottak. Jogszabályok rögzítették a gyakorlati megvalósítás feltételeit, melyet a minisztertanács — a tárcaközi koordináció nyomán — biztosított. Ennek során a személyi feltételek megteremtése érdekében kijelölték a személyi állományt, amely történhetett a közigazgatási apparátus bevonásával, vagy a feladat kiosztásával, továbbá az erre a célra felállított szervezet (határmegállapító bizottság) létrehozásával. Ez utóbbi volt a leggyakoribb és a vizsgált időszakunkban a legáltalánosabb megoldás.

A pénzügyi feltételeket többnyire az évenkénti költségvetésekben hagyták jóvá általános értelemben, mint például „*országos határkiigazítás céljára*”, vagy konkrét megnevezéssel, mint például magyar-román határ esetében, amely teendők megvalósítása érdekében külön törvény is született.³ Mivel általában menetközben derült ki, hogy a költség fedezet kevésnek bizonyult, ezért póthitelek váltak szükségesek, melyeket a minisztertanács hagyott jóvá.⁴

A határmegállapító bizottságok feladata a törvényben rögzített határvonal térbeli megjelenítése volt. A határvonal térbeli megjelenítése (határkijelölés) a politikai határmegállapításból (delimitáció), kiindulva a határvonal műszaki kijelöléséből a tényleges térbeli megjelenítéséből (demarkáció) vagy a már kijelölt határ helyreállításából, (térbeni újra megjelenítéséből, azaz redemarkációból) áll.

A határvonal térbeli megjelenítésére létrehozott szervezet felépítése a feladat szerint tagolódott. Általában a delimitációs és a demarkációs feladatokat kellett megvalósítani. Először a térképen meghúzott határvonalat kellett értelmezni, utána pedig ezt a határvonalat a terepen kellett ki-, illetve megjelölni. A delimitációs bizottság a határvonal konkrét elméleti elhelyezkedését állapította meg. Ez a határmegállapító bizottság az érintett országok államapparátusának kijelölt képviselőiből állt. A műszaki munkát végrehajtó (redemarkációs) bizottság földmérő, térképész stb. munkatársakból állt, akik a határ rögzítésének térbeli megjelenítését végezték. A demarkációs bizottság az általános hatáskörű /delimitációs/ (határmegállapító) bizottság része volt — mint a bizottság műszaki albizottsága — vagy egy konkrét műszaki feladatra létrehozott műszaki bizottság például határjelek felülvizsgálatára.⁵

Demarkáció estében csak a földmérők, térképészek dolgoztak. A redemarkációnál — ha a redemarkáció delimitációval történt, mely során a határvonal helyreállításakor olyan feladatok merültek fel, amelyek meghaladták a műszaki személyzet lehetőségeit — a vitás téma eldöntése már politikai megoldást igényelt, amely általában általános hatáskörű bizottság által va-

lósulhatott meg. A műszaki személyzet által elkészített határok-mányokat a bizottság hagyta jóvá, amelyek később, mint jogi alap szerepeltek.

A határkijelölés megvalósítására létrehozott szervezet által elkészített határok-mányok kétféle típusba sorolhatók. Ezen ok-mányok egy része írásos dokumentumokból állt a bizottság(ok) által készített jegyzőkönyvek, a határvonal általános leírása, a határszakaszok részletes leírása, és a határjelek leírása stb.. Az okmányok másik részét a térképek és egyéb kartográfiai, geodéziai dokumentumok alkották. Ezek a határok-mányok a későbbiek során esetlegesen felmerült határvitákban jogi igazodás alapját képezhették.

A XX. században a békeszerződések kijelölték (előírták) azokat a jogi, szervezeti kereteket, amelyeknek végre kellett hajtani a határok delimitációját, demarkációját, illetve redemarákálást. Ezek voltak a határmegállapító bizottságok.

A magyar állam határainál évszázadok alatt kialakult problémák megértéséhez — az államhatárokkal kapcsolatos (határkiigazítás, megvizsgálás, stb.) — az állam törvényei közé be-cikkelyezett szövegek adhatnak felvilágosítást. A témakörbe tartozó első törvény 1439-ben keletkezett, melyet számos újabb törvény követett.⁶

A dualista Magyarország határainak pontosítása

A polgári magyar állam közigazgatásának kiépítése – mint például a megyerendezés folyamata a határörvidék felszámolása – megkövetelte, hogy a vitás határszakaszok témáját rendezzék, így a nem ritkán évszázados jogi vitákat megoldódják. Terjedelmi korlátok miatt csak néhány jellemző példát említünk.

A román határvonalon korábban számos határvillongás történt. Ezért többször küldtek ki határmegállapító bizottságokat, így 1804-ben és 1839-ben. A minisztertanács 1870-től 7 estben foglalkozott a téma politikai vetületével. Az 1882-ben megindított tárgyalások hoztak eredményeket. Ezen a tárgyalásokon a magyar kormány közvetlenül nem vett részt, mivel a fő cél az osztrák-román határvonal vitás részleteinek megállapítása volt. A tárgyalások során az osztrák célkitűzés az 1792. évi határvo-

nal visszaállítása volt. Az 1886. XI. 2-án Bécsben ismét összehívott bizottság 1887. IV. 15-ig a határvonalat közös beleegyezéssel megállapította, szabatosan leírta és térképen rögzítette. Magyarország az egyezménynek csupán a magyar- román határ rendezésére vonatkozó részét hajtotta végre, de az egész nemzetközi egyezményt törvénybe iktatták.⁷

A magyar-román határvonalat hat szakaszra osztották, és minden szakaszon egyszerre kezdték el a kitűzéseket. A határkitűzési okmányokat külön ellenőrző bizottság vizsgálta felül. Az egyezmény szerint a határkijelölést követő két év múlva, az után pedig minden 10-ik évben közös határvizsgálatnak kellett megvalósulni.⁸ Az első ilyen határvizsgálatot 1890-ben tartották meg, ez után rendelték el a határvonal felmérését. Az 1894. és 1897-1899. évi „országos” határ felmérés célja az volt, hogy az 1888. évi határegyezmény alapján a „ . . . természetben kijelölt, határoszlopokkal és határdombokkal megállapított országos határvonalat részletesen felmérjék, hogy az esetlegesen elpusztuló határjeleket bármikor felújíthassák, az esetleges vitás határkérdések pedig a térkép alapján »kétséget kizárólag elintézhetőek legyenek.« ”⁹ Az egész munka körülbelül 900 km hosszú határvonal felméréséből állt, amely sikeresen valósult meg.

Az 1900. évi határvizsgálat során 1622 határoszlopot és határdombot építettek, ezek közül 257 teljesen újat, ott, ahol a „*határvonal biztos megjelölése*” azt szükségessé tette. Elkészült továbbá az új határleírás-tervezet és az átcsatolt területek bemérése és leírása. 1901-ben elkészült a háromszögelő hivatalban az új határtérkép mű másolata, amely 425 szelvényből állt.¹⁰

A Halastó vita a magyar közvéleményben a határkiigazítások során a legnagyobb érdeklődést a váltotta ki (a Magas Tátra második legnagyobb tava a Halastómely tónak és környékének a hovatartozása képezte a vita tárgyát). E vita során a birtokok hovatartozásának megkérdőjelezésével vált vitatottá a határvonal fekvése. Magyar felfogás szerint a Halastó keleti része a Tengersizem-csúccsal együtt Szepes vármegyéhez tartozik, míg a lengyelek az egész Halastavat a Tengersizemmel, valamint a Tengersizem-csúcs egy részével együtt Galiciának követelték. A kérdés lényege – nagyon leegyszerűsítve – az volt, hogy a határ futása szárazföldi legyen-e (a Magas Tátra gerincein), vagy vízi (a tó közepén).

Választott bíróságra bízták a határvita eldöntését. Miért kellett választott bírósághoz fordulni a két kormányznak? A terület évszázadok óta vita tárgyát képezte, mind a tulajdon, mind a birtoklás tekintetében. Mindkét állam századokon keresztül következetesen ragaszkodott eredeti álláspontjához, amely szerint a kérdéses területet sajátjának tekintette. A történelmi tapasztalatok azt mutatták, hogy azok a bizottságok, amelyek nem kimondottan határkiigazításra szorítkoztak, hanem valamely terület hovatartozásáról kellett döntenüik, eredményt még soha nem értek el.¹¹

Nem maradt más hátra, mint a választott bírósághoz fordulás, annak döntését már elfogadhatta a magyar kormány Így állították fel a választott bíróságot a határvonal pontos fekvésének megállapítására.¹² A tárgyalás 1902-ben, Grazban folyt le. A bíróság az Osztrák Császárság javára döntött. A bírósági döntést a kormány tudomásul vette, az országgyűlés pedig törvényerőre emelte.¹³

Ez politikai döntés volt. A korabeli megfogalmazás szerint „*Nem egy kétségtelen terület elvesztéséről, hanem csupán egy kétesnek a lehasításáról van szó, tehát nem lehet szó a területi integritás csorbájáról sem. Az állami integritás pedig nemcsak a terület kérdésében tartandó fenn, de az állam reputációja s moralis megjelenésében is, minthogy épen a nemzetközi viszonylatoknak más, mint etnikai alapját elvileg nem ismerhetjük el.*”¹⁴ Az indokolást földrajzi köntösbe bújtatták, hiszen a bíróság érvelése nem állta meg a helyét. Földrajzi szempontból a döntés ellen ugyanannyi érvet lehetne találni, mint mellette. Egyetérthetünk viszont azzal a kortársi kívánsággal, miszerint „*. . . legyen ez az ítélet zárószava annak az áldatlan háborúságnak, mely hosszú időn át zavarta a két szomszéd békéjét.*”¹⁵

A dualizmus békeidőszakában a történelmi Magyarországnak valamennyi szomszédos országgal — az Osztrák Császársággal, a Román Királysággal és a Szerb Királysággal — közös határszakaszán történtek kisebb-nagyobb módosítások, amelyek hozzájárultak a vitatott határvonalak fekvésének végleges tisztázásához, a határőrizet köteles határszakaszokon (külső határokon) pedig a határőrizet eredményes megvalósítása előfeltételeinek a maradéktalan kialakításához.¹⁶

Igy alakultak ki a dualista magyar állam határai, 4 166 km hosszan, melynek 80% természetes határ volt. E határvonal 283 900 km²-ölelt körül.

A határszakaszok megoszlása:

- Osztrák Császárság: 2 083 km. (50%);
- Román Királyság: 833,2 km (20 %);
- Szerb Királyság 458,26 km (11%);
- BoszniaHercegovina 583,24 km (14%);
- tengerpart 208,3 km. (5%).¹⁷

A dualizmus időszakában a Magyar Királyságnak Bukovinával, Szerbiával és a jelenlegi osztrák területekkel közös határán is előfordultak határvitái. Ezek azonban a jelzett határvitáknál lényegesen kisebb jelentőségűek voltak. Mindegyiküket megnyugtató módon sikerült rendezni. *(a szerk.)*

Az Osztrák-Magyar Monarchia és a Román királyság új határa 1918-ban jött létre. Magyarország határának ezen szakaszát a szélesebb nagyközönség nem ismert, illetve nem ismerhetett meg, mivel ezen határszakasz az I. világháborúban a keleti határon végrehajtott „stratégiai határkiigazítás” eredménye volt. A határkiigazítás során mintegy 5-20 km széles sáv került Magyarországhoz. A határkiigazítások indoka Erdélybe egy újabb román betörés megakadályozása volt. A hadsereg főparancsnokság részéről katonai, a magyar kormány részéről biztonságpolitikai szempontok indokolták az új határ létrehozását.¹⁸

Az Osztrák-Magyar Monarchia vezetése a katonai részről javasolt és a magyar kormány által támogatott határkiigazításhoz csak annyiban ragaszkodott, hogy a román vezetésnek ne fájjon túlságosan a területveszteség, illetve szükség esetén a magyar kormánynak taktikai okokból legyen miből engedni. A katonák szerették volna, ha a Szurdoki, Vöröstoronyi, Tömösi, Bodzai, Ojtozi szorosok területén szélesebb területsávot kapni. Azonban a békeszerződésben az Osztrák-Magyar Monarchia az általa igényelt határkiigazításnak csak 20-30 %-t kapta meg Romániától.

A békeszerződés értelmében Magyarország 3 249 km²-nyi területet, amely megfelelt Békés vármegye területének (3671 km²) és 22 915 lakost kapott. Összesen 5 636 km² román terület

területet 8 összefüggő darabban került az Osztrák-Magyar Monarchia katonai közigazgatása alá.¹⁹

Délen, az Orsovai szakaszon átlagosan 10 km-re, Turnu Severinnél 14 km-re tolták ki a határt. Sokkal keskenyebb volt a határkiigazítás sávja a petrosényi szakaszon, ahol a Vulkán és a Szurdoki szorosoknál 6, illetve 9 km a légvonalbeli távolság. Az a sáv, amellyel a magyar határ a Vaskaputól a Tölgyesi szorosig bővült, a nagyszebeni szakaszon a legszélesebb. Itt a régi és az új határ közti távolság légvonalban több mint 16 km volt. A brassói szakaszon a Töröcsvári és a Tömösi (Predeál) szorosoknál kerek 8-8 km-t tett ki a régi és az új határ közti távolság. Az ország keleti határánál, a Gyimesi szoros környékén lévő román beöblösödést kiegyenesítették, hogy a Csiki medencét jobban tudják védeni. Itt a régi és az új határ közti különbség 6 km-ig terjedt. A Békási szorosnál 3, a Tölgyesi szorosnál 10 km-es a legnagyobb térnyerés. A magyar vezetést az a szempont is vezérelte, hogy minél kevesebb román lakost kapjon az ország. Így is 42 románok által lakott település esett a Magyarországhoz csatolt területre. Ezzel a történeti Magyarország elérte a huszadik századi legnagyobb kiterjedését.

A magyar-román határvonal előzetes helyszíni kitűzésére, leírására és térképezésére és a magyar kormány négy határmegállapító bizottságot állított fel. Az új magyar-román államhatár leírását a békeszerződés rögzítette. Azonban ez a leírás az új határvonalak csak egyes főbb pontjaira nézve tartalmazott közelebbi helymeghatározást, míg a közbeeső szakaszokra nézve csak általános iránymutatást nyújtott. Ennél fogva a határvonal helyszíni megállapítását az említett főbb pontokból kiindulva kellett a határbizottságoknak végrehajtani. A helyszíni megállapításnál általában katonai, határőrizeti s egyéb szempontok mellett figyelemmel kellett lenni arra, hogy — főleg kisebb terjedelmű birtokoknál — az új államhatárvonal általában a birtokhatárokhöz simuljon, hogy a határmenti birtokokat az új államhatárvonal ne vágja át, és minden esetben a természeti akadályok válasszák új államhatárvonalként. A bizottságok a határkitűzést és a felmérést megkezdték, amelyet csak 1918. IX. 29-én a szüntették be a hadsereg-főparancsnokság távirati rendeletére.

A trianoni határok kijelölése, kitűzése

A trianoni határokat megállapító munkát utasítások szabályozták, amelyek nem csupán a határvonal leírását írták elő, hanem a határkijelölés menetét és módját is. A trianoni békediktátum 27. cikkelye a határleírás, valamint az ennek kiegészítéséül szolgáló egymilliós méretarányú térkép, (28. cikk) csupán nagy általánosságban jelzi a határvonal menetét. Ezen előírást oly módon rögzítették a szöveges részben, hogy Ausztriával szemben 7 szakaszban, a Szerb-Horvát-Szlovén állammal szemben (ezt a rövidség kedvéért a továbbiakban Jugoszláviának nevezem) 13 szakaszban, Romániával szemben 5 szakaszban, Csehszlovákiával szemben 27 szakaszban állapította meg a határvonalat a békediktátum.

Összességében ennyiszor szerepel a békediktátumban a „*helyszínen megállapítandó vonal*” kifejezés. A határvonal részletes megállapítását a békeszerződés 29. cikke a bizottságokra bízta, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak, valamint az érdekelt államok képviselőiből álltak, ahogy azt a 42., a 46., az 50. és a 71. cikkelyek szabályozták. A békeszerződés 30. cikke a vízfolyásokkal megjelölt határvonalat definiálta aszerint, hogy hajózható, vagy nem hajózható vízfolyásról van szó. A 34. cikk azt a fontos rendelkezést tartalmazta, hogy a határköveket egymástól „*látótávolságnyra*” kell elhelyezni. Ez a kikötés azért volt fontos, mivel kedvezőtlen terepalakulat esetén sűrűn kellett elhelyezni a határköveket, ami jelentősen megnövelte a határkijelölés és felmérés költségeit. Ezeket a költségeket a 29. cikk szerint az érdekelt államok közösen viselték. A 35. cikk meghatározta, hogy a határrendezésre vonatkozó végleges jegyzőkönyveket, térképeket és egyéb dokumentumokat három eredeti példányban kellett kiállítani.²⁰

A magyar kormány számára a legfontosabb dokumentum — amely bizonyos mozgásszabadságot biztosított részére — a Szövetséges és Társult Hatalmak a magyar békedelegáció elnökéhez intézett válaszána kísérő levele, az úgynevezett „Millerand-levél” volt. Ez tulajdonképpen a trianoni határok bizonyos mérvű „*revízióját*” helyezte kilátásba: „. . . *A helyszínen megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződés-*

ben megállapított határt áthelyezzék... ha a határmegállapító bizottságok . . . úgy vélik, hogy a szerződés intézkedései . . . valahol igazságtalanok, . . . módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetségek Tanácsa felajánlhassa jó szolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol ennek megváltoztatását valamelyik bizottság kívánatosnak mondja.²¹

A harmadik dokumentum a Nagykövetek Tanácsa által kiadott nyílt utasítások a határbizottságok részére a kísérőlevél értelmében való eljárásra. Ebben általános szinten szabályozták a határmegállapító bizottságok szervezetét, jogkörét, működésének elveit, az utasítás műszaki részében pedig a határkitűző munkálatok menetét, munkamódszerét, dokumentumait.

Később a felmerülő problémák megoldására szükségessé vált egy újabb utasítás kiadása „Pótutasítások a magyarországi határmegállapító bizottságok részére.” címen. Ez 1921. VI. 3-án kelt. A legfontosabb rendelkezései a következők voltak: „Elvileg a határt a helyszínen kell megvonni, úgy, amint a békeszerződés megállapította. Semmi szín alatt nem szabad... a határmódosításoknak olyan természetűeknek lenniük, hogy lényegében kérdésessé tegyék a szerződésben leírt vonalat.”²² Az utasítás szabályozza azt is, hogy mikor és milyen feltételek esetén lehet a Nagykövetek Tanácsához fordulni.

A határmegállapító Bizottságok munkája két szakaszra osztható. Az egyik szakaszt a békediktátumban leírt politikai határvonal megállapítása és a terepen való kijelölése alkotta. A másik szakaszt pedig a határkitűzés képezte, amely tisztán technikai művelet volt, melynek során a térképen bejelölt pontokat kellett a terepen három dimenzióban elhelyezett pontokkal megjelölni és különböző határjelekkel állandósítani. Ezt követően került sor a határvonal felmérésére, ami tulajdonképpen a határvonal és környéke térképezését jelentette a meghatározott sávban.

A magyar kormány a miniszterelnök tehermentesítésére 1922 augusztusában létrehozta a Határmegállapító Központot. Négy határmegállapító bizottság alakult a magyar - csehszlovák, a magyar - román, a magyar - szerb-horvát-szlovén (jugoszláv), valamint a

magyar - osztrák. A Határmegállapító Központnak mind a négy határmegállapító bizottság alá volt rendelve.²³

A munkát a határvonal általános tanulmányozásával kezdték. Ennek az volt a célja, hogy megállapítsák azokat a határrészeket, amelyekre nézve pontosan lehetett alkalmazni a békediktátum rendelkezéseit, valamint azokat a határszakaszokat, amelyek vitára adtak okot. A vitás kérdések eldöntéséig — a rend fenntartása érdekében — a békediktátum által megállapított határt fogadták el ideiglenes határként.

A bizottságok minden ténykedését befolyásolta az a tény, hogy az utódállamok általános és lokális gazdasági érdekeit tartották szem előtt. Ez sajnos minden esetben Magyarország rovására történt, mivel abból a felfogásból indultak ki, hogy Magyarország a jelen helyzetében is életképes állam. Emiatt a határvonal tanulmányozása során a nemzetiségi viszonyok elbírálását másodrendű kérdéssé degradálták. Kisebb, lényegtelen kérdésekben helyt adtak a magyar álláspontnak, támogatták azt, de a lényeges kérdésekben a bizottság tagjai a franciák által támogatott másik fél javára döntöttek.²⁴

A politikai határmegállapítás alkotta a határmegállapítás első fázisát. A „kísérőlevél”, — amelyhez a Magyar kormány nagy reményeket fűzött — a gyakorlatban csekély értékűnek bizonyult, mivel általában a magyar fél hátrányára értelmezték, és a bizottságok munkájának szabadságát is a magyar fél kárára korlátozták. Például feltartóztatták a magyar futárokat, megtiltották a rejtjeles üzenetek küldését, vagyis minden eszközzel gátolták az információáramlást.

A „kísérőlevelet” mindegyik határmegállapító bizottság másképpen értelmezte. A magyar-jugoszláv bizottság szerb biztos a kerekén kijelentette, hogy kormánya a kísérőlevelet nem ismeri el, és nem vesz részt olyan tárgyalásban, amely a trianoni vonaltól eltérő határra vonatkoznék. A bizottság többi tagja is kizártnak tartotta, hogy egy-egy nagyobb községet vagy területet a magyaroknak ítéljenek.²⁵

A magyar-cseh bizottság elnöke csak a kapott utasításokat fogadta el. Bár elismerte, hogy a „kísérőlevél” alapján a magyarok kívánhatnak új határvonalat, de azt kérte, hogy a levélnek ne csak a magyarokra kedvező intézkedéseit vegyék figyelembe.

A magyar-cseh bizottság többi tagja elismerte: a „*kísérőlevél*” jogot ad a határkiigazításra a határ egész hosszában, ragaszkodtak azonban ahhoz, hogy a magyar fél olyan határjavaslatot terjesszen elő, amely legalább részben elfogadja a trianoni határt. A bizottság azt akarta elérni, hogy a magyarok önként fogadják el a trianoni vonal egyik vagy másik szakaszát; ez hivatkozási alapul szolgálhatott arra, hogy a trianoni vonal egyes szakaszainak az elfogadása a magyarok részéről önként, minden külső erőszak alkalmazása nélkül történt.²⁶

A magyar-osztrák bizottság alapelve az volt, hogy „. . . *semmi szín alatt sem szabad a határmódosításoknak olyan természetűeknek lenniük, hogy lényegében kérdésessé tegyék a szerződés által leírt vonalat.*”²⁷ A bizottság elnöke ezt — más határmegállapító bizottságoktól eltérően — úgy értelmezte, hogy jogában áll átcsatolni egy határvonal menti községet, amelyet a békeszerződésben név szerint is megemlítenek.²⁸

A határmegállapító bizottságok működésében mindinkább előtérbe került a „*béke alapja*” (basé du traité) elv. Eszerint egyik fél sem támadhatja meg különféle javaslatokkal a béke alapjait. Az ilyen természetű javaslatokat nem fogadják el tárgyalási alapul sem. A probléma csak az volt, hogy a „*béke alapja*” értelmezésében és az alap megállapítását illetően is eltérő vélemények és fel fogások alakultak ki az egyes bizottságokban:

- a magyar-jugoszláv bizottság a stratégiai pontokat, nagyobb településeket, városokat, vasúti fővonalakat, vasúti csomópontokat vagy a katonai jelentőségű terepszakaszt és a hármashatárpontot tekintette a béke bázisául;

- a magyar-csehszlovák bizottság a trianoni vonalhoz ragaszkodott, amelytől egyes helyeken eltérni elsősorban gazdasági okokból lehet;

- a magyar-román bizottság kezdetben mereven ragaszkodott a békeszerződésben kijelölt és leírt határvonalhoz, nem is akart tárgyalni. Erre a magyar kormány visszahívta képviselőit a határmegállapító bizottságból. A román fél és a bizottság ezután konkretizálta a „*béke alapja*” elvet, amely szerint az Arad - Nagyszalonta - Nagyvárad - Szatmárnémeti vasútvonalat nem szabad áttörni. Emellett egyetlen települést sem adtak vissza,

amelyet a békekonferencia nekik juttatott. A Nagykövetek Tanácsa jóváhagyta ezt a román értelmezést;²⁹

A magyar-osztrák bizottság úgy vélte, hogy a „*béke alapja*” nem lehet holmi földrajzi momentumoktól (vasút, folyó stb.) függővé tenni, hanem csak azoktól az alapelvektől, amelyek az Antantot vezették a határok megvonásban. Itt azokra az etnikai, gazdasági érdekekre gondolhatunk, amelyeket a „*kísérőlevél*” is hangoztatott.

A bizottságok által vallott elvekből az következett, hogy csak olyan javaslatokat fogadtak el és tettek meg tárgyalási alapnak, amelyek megfeleltek felfogásuknak a „*béke alapja*” elvről. Minden javaslatot ebből a szempontból mérlegeltek. Különösen állt ez a magyar-román bizottság működésére. A „*béke alapja*” elve miatt nőtt meg a helyszíni szemlék fontossága. Ezek azt a célt szolgálták, hogy a bizottságok közvetlen tapasztalatokat szerezzenek egyes határszakaszok gazdasági helyzetéről. A szemlék tervezésénél nem vették figyelembe az etnikai helyzetet, de a gyakorlatban a bizottságok sokszor a nyílt terror ellenére is mindenütt tapasztalhatták a lakosság érzelmeit. Ez különösen a gazdasági továbbfejlődés kérdéseinek felvetésekor nyilvánult meg, amit számos tanulmány, emlékirat, feljegyzés tanúsít.³⁰

A közvetlen tárgyalások — mert ezekre is sor került az érdekelt államok között — semmilyen eredményt nem hoztak. A románokkal folytatott tárgyalás teljesen meddő maradt, a magyar kormány a merev román álláspont miatt egyetlen települést sem tudott visszaszerezni. A szerbek területi követeléseit pedig VASSEL Károly vezérkari ezredes, a magyar delegáció vezetője így kommentálta: „*Az antant-biztosok nem értették meg, hogy a magyar kormány a trianoni vonalat köteles elfogadni, de más olyan vonalra saját jószántából sem vállalkozhatik, amely magyar községeket juttat át az SHS. államhoz*”.³¹

A határmegállapító bizottságok gyakorlata megmutatta, hogy a „*kísérőlevél*” magyaroknak kedvező kitételeit már a bizottságoknak kiadott utasítások csökkentették. Később olyan értelmezést adtak az utasításoknak — a „*kísérőlevélről*” ekkor már szó sem esik —, amely szerint a másik érdekelt hatalom ugyanúgy követelhet a még magyar területekből, mint a magyarok a „*megszállt területekből*.”

Ez is azt bizonyította, hogy az antant letért a „kísérőlevél” elvi álláspontjáról és a neki kényelmesebb kisantant-felfogást tette magáévá, vagyis semmiféle kedvezményt nem adott a magyaroknak. Az a tény, hogy a bizottságok tevékenysége és mozgása a trianoni vonal mindkét oldalán csak egy szűk sávra terjedt ki, azt mutatta, hogy csak helyi jellegű kiigazításokra voltak felkészülve. Ez azonban azt is jelentette, hogy a határkiigazítás, ha a helyi gazdasági érdekek megkövetelik, a magyar oldalra is kiterjedhet. Ez a szűk mozgáslehetőség megfelelt a „béke alapja” elvet illető különböző bizottsági értelmezéseknek is. A bizottságok által képviselt elvek és utasítások leszűkítették és korlátozták a magyar igényeket és törekvéseket. Ennek ellenére a magyar fél úgy értelmezte a trianoni vonalat, hogy lehetőleg kitolja a határt, mert ha a Népszövetség nem fogadja el a magyar javaslatokat, akkor a trianoni vonal marad a végleges határ.

A határmegállapító bizottságok gyakorlati tevékenységének eredménye — bár komoly határkiigazítás az utódállamok ellenkezése és a Nemzetek Szövetségének tehetetlensége miatt nem történt —, mégis az volt, hogy:

- a magyar-csehszlovák határon 10 014 kataszteri holddal,
- a magyar-román határon 16 947 kataszteri holddal,
- a magyar-jugoszláv határon 34 000 kataszteri holddal,
- a magyar-osztrák határon 19 756 kataszteri holddal csökkent az elcsatolt térségek területe.

Ezen felül a magyar-osztrák határon az 1921. XII. 14-16-án megtartott soproni népszavazás során, a velencei egyezmény értelmében 44 628 kataszteri hold került vissza. Összességében tehát az osztrák határszakaszon 64 384 kataszteri holdnyi területet nem sikerült elcsatolni a trianoni békediktátum részeként.

A magyar kormány az elcsatolt területek méretének méréséklése terén elért eredmények ellenére sem volt elégedett. Elmondható, hogy a bizottság munkája alig volt több mint üres formalitás. Mivel utasításuk csak szűk területre terjedt ki a határvonal mindkét oldalán, a községek kataszteri határait nem vették figyelembe. Így történt, hogy a trianoni határvonal 220 község (76 a csehszlovák, 50 a román, 70 a jugoszláv és 22 az osztrák határon) területét kettészelte. 1 011 birtokosnak (290 a

csehszlovák, 597 a román, 100 a jugoszláv és 24 az osztrák határon) szétvágták a birtokát. A határ 46 vasútvonalat és 107 országot keresztezett.³²

A határmegállapító bizottságoknak, illetve az érdekelt államok delegációinak legfontosabb feladata az újonnan megállapított határvonal kitűzése, határjelekkel való állandó megjelölése, számszerű felmérése, térképezése és a határleírási jegyzőkönyvek elkészítése volt. Erre a célra az érdekelt államok mindegyike a bizottság rendelkezésére bocsátotta a szükséges mérnököket. A Nagykövetek Tanácsának utasítása nem volt alkalmas a munkálatok műszaki vonatkozású részeinek egyértelmű szabályozására, ezért minden egyes bizottság műszaki végrehajtási utasítást dolgozott ki. Ezek az 1904-es magyar felmérési utasításnak a határ megállapítására vonatkozó rendelkezésein alapultak.³³

Határvonal szakaszolását az anyagi teherviselés megosztása érdekében valósították meg. A csehszlovák határvonalat 27 szakaszra bontották — amelyeket római számokkal jelöltek — a magyar-román határt 11, a jugoszláv határvonalat 6, az osztrák határt pedig 3 szakaszra osztották, ezeket pedig az abc nagybetűivel jelölték.

A magyar-csehszlovák határvonal műszaki munkálatai során a bizottság a teljes, 805 km hosszú határvonalat 19 úgynevezett munkaszakaszra osztotta fel. Az egyes szakaszok hossza 30-50 kilométer között váltakozott, mindegyiken egy-egy magyar és cseh mérnök közösen végezte a munkáját.

A jugoszláv határon felosztották egymás között a határvonal műszaki munkálatait. Magyar érdekeltségű lett az A, a C és az E jelű határszakasz, jugoszláv érdekeltségű a B, a D és az F jelű. Az érdekeltség itt egyrészt az anyagi teherviselést jelentette: a geodéziai munkálatok anyagköltségeit, a határokmányok elkészítését, sokszorosítását stb., másrészt azt, hogy melyik ország mérnöke végzi és ellenőrzi a földmérési és kitűzési munkálatokat.

A magyar-osztrák határon a helyszíni költségek megosztása céljából és a munkafolyamat célszerűbbé tétele érdekében mind a három határszakaszt 6 alszakaszra osztották, amelyeken felváltva dolgoztak a magyar és az osztrák felmérési osztályok munkatársai. Az egész határvonal egyik felét a magyar, a másikat az osztrák műszaki személyzet mérte fel.

Határvonal kitűzése és állandósítása jelentette a munkálatok befejező részét. A államhatárok kitűzése során a határmegállapító bizottság kijelölte az egyes szakaszokban a határvonalat és arról részletes leírást adott a bizottság műszaki csoportjának. E leírás kézhezvétele után az első feladatuk a már megszavazott határvonalrészeknek fakarókkal való megjelölése volt. A kijelölésnek szigorúan a kiadott utasításoknak megfelelően kellett történnie. A kijelölés után a bizottság tagjai bejárták a határszakaszt és megvizsgálták az ideiglenes kitűzést, hogy az valóban megfelel-e a megállapított határvonalnak, továbbá a kiadott műszaki utasításoknak. A megbízottak a vizsgálat lefolyásáról, a vizsgálat során felmerült észrevételekről, az esetleges javításokról jegyzőkönyvet vettek fel, és azt beterjesztették a bizottsághoz.

A határvonal kijelölése a legtöbb szakaszon csak lassan és részletekben történt meg, ahogy azt a bizottság megszavazta. Mindemellett egyes kisebb részek kivételével 1922 végére megtörtént a határvonal kijelölése.

Ennek a felülvizsgálata után elkezdődhetett a határvonal állandósítása határjelekkel. Ez az egyes határpontok jelentősége szerint különböző határjelekkel történt.³⁴ A legváltozatosabb határjelekkel a csehszlovák határon találkozhattunk, ezek a következők voltak: hármas határoszlop, szakaszhatárkő, főhatárkő, mellékhatárkő, közbeiktatott határkő, faoszlop, határdomb, határfa.³⁵

A román határon a jóváhagyás után a határkarók helyére vasbeton határköveket helyeztek el, úgy, hogy minden 300-500 méterre egy-egy főhatárkövet helyeztek le, a közöttük húzódó határrész kisebb töréseit pedig úgynevezett mellékhatárkövekkel állandósították. A munkálatok alatt egy külön beton állandósító osztály működött, mert szükségessé vált, hogy az Ecsedi-láp területén levő határköveket cement alépitménnyel lássák el. 106 fő- és 172 mellékkövet láttak el alépitménnyel, s ehhez 15 425 db téglát és 11 510 kg cementet használtak fel.³⁶

A mocsaras határrészekben határkövek helyett táblával ellátott faoszlopokat (fapilótákat) helyeztek le. A magyar és a román határbizottság együttesen, Romániában vásárolta meg a pilóták lehelyezéséhez szükséges faanyagot: 200 nagy és 20 kis tölgyfaoszlopot, tekintettel arra, hogy ott a faanyag majdnem 50

%-kal olcsóbb volt. A mezőtelegdi impregnáló telepen kreozittal telítették az oszlopokat, hogy tartósabbak legyenek. A pilóták beverését egy román utáskülönítmény végezte el.³⁷

Az osztrákok a határvonal minden törését kövekkel akarták állandósítani. Ez azt jelentette volna, hogy sok helyen egymástól néhány méterre kellett volna a köveket felállítani. Ez a felvetés hetekig tartó vitára adott alkalmat. A műszaki utasítás 200 méter távolságot írt elő. A magyar fél a 100 méteres távolságot javasolta, ami 50 %-os kötőbbséget jelentett. A főköveket egy kilométer távolságra állították fel, százméterenként pedig közönséges határköveket helyeztek le, amelyeket folyamatosan számoltak. A határkövek esetében a magyar fél a műkövet javasolta, ezt az osztrákok előbb elfogadták, később olcsósága miatt tiltakoztak ellene. A magyar kormány azonban a már kiírt pályázat eredményeképpen megrendelte a műköveket. A vita kompromisszummal zárult: azokon a határszakaszokon, ahol a magyarok dolgoztak, műköveket, az osztrákoknak kiutalt szakaszokon termésköveket használtak.

A jugoszláv határszakaszon az ideiglenes határt jelölő rókát, később a határköveket 300-400 méterenként kellett elhelyezni. A határkövek közötti töréseket (hajlatokat) határdombbal jelölték.³⁸

Különböző határszakaszokon különféle határokmányokat (leírásokat és térképeket készítettek, ahogy a delegációk meg egyeztek.³⁹

A határmegállapító bizottságok műszaki munkájának eredményeképpen így alakult ki Magyarország „trianoni” határa, amely történelmi mércével mérve fiatalnak tekinthető. Az Állami Térképészeti Intézet szerkesztő osztálya a felmérési anyagok alapján hozzávetőlegesen ± 1 km-es pontossággal megállapította. A határokmányok alapján megállapítható a trianoni határok hossza: 2 266 km 297 m ± 1009 m.⁴⁰

A területvisszacsatolások kora 1938-1941

A magyar-szlovák határ kijelölésére és kitűzésére az I. bécsi döntés alapján került sor. Az 1938. XI. 2-án kihirdetett I. bécsi döntés a Felvidék és Kárpátalja déli részén Magyarországhoz 11 927 km²-es kiterjedésű területsávot csatolt vissza. Az érintett

1 058 000 lakos 86,5 %-a magyar volt. Az utólagos határkiigazításokkal a terület az 1939. III. 31-ei magyar-szlovák határ-egyezmény megkötéséig 12 012 km²-re növekedett. A megállapított új határvonalat 1: 750 000 méretarányú térképen húzták meg. A világoszölddel meghúzott vonal pontosan követte az etnikai határokat, csak Pozsony mellett hagyott meg Szlovákiának néhány magyar községet, hogy a tartományi fővárosnak háttérháza legyen. Kis méretarányánál fogva a térkép nem szabta meg egyértelműen minden határmenti község hovatartozását, ugyanis a vonal vastagsága a valóságban 750 m széles sávot jelentett, hegyen-völgyön át.

A bécsi döntőbírói határozat végrehajtására alakult magyar-csehszlovák bizottságok közül egy bizottság foglalkozott a bécsi döntőbíróóság által megállapított határvonal értelmezésével és magyarzásával. Ez a bizottság értelmezte a döntőbíróisági vonal elhelyezkedését és a községek hovatartozását a Dunától az Ung folyóig – Ungpinkóctól keletre – terjedő szakaszban. A határmegállapító bizottság 1938. XI. 3-tól 1939 márciusáig ülésezett, és 25 ülésen döntött a határvonal részletes kitűzéséről, viszonylag fájdalommentesen, mindkét fél számára elfogadható módon.⁴¹

A határmegállapítás elveit gróf TELEKI Pál⁴² dolgozta ki. A határmegállapításnál az addigi tárgyalások alapelveiül szolgáló nemzetiségi elv mellett a fő szempont az volt, hogy az új határvonal lehetőleg községi határvonalakon haladjon, s ez által minél kevesebb kettős birtokos legyen. Az egész határvonalat 5 főszakaszra osztották fel. A munkaterv szerint a határmegállapító bizottság munkafeladata a delimitációs tárgyalások mellett az volt, hogy öt csoportra osztva, csoportonként, a felsorolt szakaszok szerint a határvonalat minél előbb a helyszínen bejárja és a helyszínen esetleg felmerülő különleges kívánságokat, továbbá a községi határvonalakban időközben bekövetkezett változásokat megállapítsa. A helyszíni bejárás utáni tárgyalásokon kellett megállapítani a határvonal végleges helyzetét.

Az 1939. márciusában megindítandó helyszíni eljárás során kellett azután ezt a határvonalat a természetben kitűzni, felülvizsgálni, majd kövekkel megjelölni, és azt követően geodéziailag felmérni. A határmegállapítás költségeit a két államnak kö-

zösen és egyenlő arányban kellett viselni, s a mérnöki munkálatokhoz egyenlő számú mérnököt bocsátottak rendelkezésre. Megegyeztek abban, hogy a döntőbírák által megvont vonalon kisebb változásokat a határmegállapító bizottság saját hatáskörében is intézhet, a nagyobb változtatásokhoz azonban kormányjóváhagyás szükséges.

1939. III. 1-jén létrejött a végleges megállapodás a szlovák-magyar határon a részletek tekintetében is. A határmegállapító bizottságban befejezték a végleges jegyzőkönyveket és megrajzolták a térképeket.⁴³ A végleges jegyzőkönyveket a kormányok elé terjesztették, hogy ennek alapján igazítsák ki a demarkációs vonalat, és ezután kerüljön sor a határmegállapodások formális nemzetközi egyezménybe foglalására. Ezt az egyezményt, amely az egész határt egységesen fogja megállapítani, a magyar politikusok véleménye szerint nem kell törvénybe cikkelyezni, hanem csak egyszerűen közzétenni, mint a bécsi döntőbíróági határozat végrehajtásaképpen létrejött megállapodást.

1939. III. 7-én kötött végleges határegyezmény következtében Magyarországhoz visszacsatoltak 132 km²-et, ahol 3 660 magyar és 1 263 szlovák lakos élt. Ezt eredményezte a bécsi térkép vonalának térképi és terepi értelmezése.⁴⁴ Az 1939. III. 7-ei és az ezt kiegészítő 1939. III. IV. 4-ei jegyzőkönyv szerint a határoknak a helyszínen történő kijelölését a határmegállapító bizottság által felállítandó vegyes helyi bizottságoknak kellett végrehajtani. A helyi bizottságoknak joguk volt a határvonalon kisebb jelentőségű igazításokat foganatosítani, ha azt a helyi viszonyok, illetve a kisbirtokoknak az országhatárhoz viszonyított fekvése megkívánta.

A határkijelölő központi bizottság elnökének MEDVEY AURÉL nyá. altbgy, a Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet volt parancsnokát kérték fel. Feladata volt a határmegállapító bizottság, illetve a helyi bizottságok által megállapított határ ideiglenes és később végleges megjelölését célzó munkálatok megszervezése és végrehajtása. A határkijelöléssel kapcsolatos minden egyéb tennivaló ellátása. A határkijelölő központi bizottságban a feladatok jól körülhatároltak voltak. A határkijelölő központi bizottság helyi bizottságai a kataszteri térképek segítségével állapí-

tották meg a részletes határvonalat.⁴⁵ A helytelenül megszállt részeknél a határt az esetek 90 %-ában helyesbítették. Ily módon például a szlovákoknak, mintegy 1 100 holdat adtak vissza.⁴⁶ A magyar-szlovák határ kijelölése és terepen való kitűzés megtörtént. A határjelek helyét egyelőre fakarók jelölték. A határjelekkel való állandósítását háború utáni időre tervezték.

Kárpátalja visszatértekor a kialakult „új” határ azonos volt a régivel, vagyis a határ már határjelekkel volt állandósítva, — csak a címereket és az egyéb felségjelzéseket kellett megváltoztatni, — amely a maga 356 kilométerével határaink 10 %-át jelentette.

A módosított magyar-román határ kialakítására a II. döntés alapján került sor. A II. bécsi döntés 1940. VIII. 30-án Magyarországhoz csatolta vissza a Székelyföldet, Észak-Erdélyt és a Partium Nagyváradtól északra elterülő részeit (Bihart, a Szilágyságot, Szatmárt és Máramarost). Magyarországhoz került 43 104 km², ahol 263 3000 lakos élt, akiknek 51,4%-a magyar, 42,0%-a román, 3,7%-a pedig német volt. A visszacsatolást az országgyűlés az 1940. X. 8-án iktatta törvénybe.⁴⁷

A bécsi döntéseket törvénybe iktató 1938. évi⁴⁸ és az 1940. évi⁴⁹ törvények képezték a jogi alapot a visszatért területek integrálására. Minden minisztertanácsi, miniszteri és más határozatot, utasítást, intézkedést ebből vezettek le.⁵⁰ Így – Magyarország a trianoni békediktátum értelmében kijelölt határainak hossza amely 2 266 kilométer volt, — a terület-visszacsatolások után 1 225 kilométerrel, 54 %-kal növekedett, azaz összesen 3 491 km hosszúságúra nőtt. Az 1 031 kilométeres román határ az egész határvonal 30 %-át tette ki, itt a határt a demarkációs vonal töltötte be.⁵¹

A magyar csapatok Észak-Erdély megszállásakor felzárták a bécsi döntőbíróóság által térképen megrajzolt demarkációs vonalra.⁵² A térképen kijelölt demarkációs vonal megszállása a magyar és a román határőrizeti szervek között nagyon sok súrlódásra adott okot. Ezért a magyar-román vegyes katonai bizottság nagyváradi ülésén megállapodtak, hogy a demarkációs vonalat a magyar és a román szervek közösen tűzik ki a terepen. Ez meg is történt, bár a románok minden alkalmat megragadtak, hogy a munkálatokat lassítsák.

A demarkációs vonalak pontos rögzítését a terepen megnehezítette az a tény, hogy a magyarok 1:75 000 méretarányú, míg a románok 1:100 000 méretarányú térképekkel rendelkeztek. Az e térképeken rögzített demarkációs vonalat mindkét fél hivatalosan elismerte. A térképek méretarányainak és pontosságának különbözőségéből adódóan a terepen való kitűzésnél előfordultak eltérések. Addig nem volt baj, amíg mindkét oldalon a kitűzést végrehajtó határőrparancsnokok teljesítettek szolgálatot. Parancsnokváltás esetén azonban előfordult, hogy az új parancsnokok a demarkációs vonal kitűzését — a saját hivatalos térképekre hivatkozva — a terepen helytelennek tartották. Eből nagyon sok incidens keletkezett.⁵³

A demarkációs vonal bizonytalanságából előálló határsértések elkerülése céljából a magyar fél javasolta a román kormánynak, hogy szükség esetén vizsgálják felül a demarkációs vonalnak a terepen való kitűzését a három állandó magyar-román vegyesbizottság bevonásával, és közös megállapodás szerint újból tűzzék ki mindazokon a helyeken, ahol az egyik, vagy a másik fél a kitűzést a saját térképének adataitól eltérőnek, hátrányosnak tartja. A felülvizsgálat megtörténte után a kitűzött demarkációs vonal a végleges határ kitűzéséig kötelező érvénynyel bírt. A határincidensek ennek ellenére továbbra is napirenden voltak. Politikai okok miatt a magyar kormány nem sürgette a végleges határkitűzést.

KRUTTSCHNITT [MEDVEY] Aurél altbgy.⁵⁴ a határkijelölő központi bizottság elnöke 1941. I. 10-én a miniszterelnöknél tartott beszámolójában jelezte, hogy az ezeréves magyar-román határszakaszon valószínűleg felülvizsgálati munkák végzése célszerű, mivel feltehetően a régi határjelek már nincsenek a helyükön. Ezeknek a megvalósítása érdekében tárgyalásokra lesz szükség a románokkal. A miniszterelnök ezt helyeselte, és kihangsúlyozta, hogy csak egyoldalú tájékoztató munkálatokat szabad végezni. Vagyis a régi (történelmi) magyar-román Kárpátokon futó határ határvonalának egyoldalú redemarkációját kellett végrehajtani. A honvédelmi miniszter rendeletben szabályozta az alárendeltségébe tartozó személyi állomány feladatait a határvonal redemarkációjában.

E miniszteri rendelkezés értelmében 57 határvadász őrs tisztjei (tisztjelöltjei) vettek rész e munkálatokban. A felülvizsgálatra kerülő határrészt három (K, L, M) főszakaszra és 19 szakaszra osztották fel. Minden főszakasz műszaki munkálatát a határkijelölő központi bizottság egy-egy kirendelt tagja vezette. Az egyes szakaszokban a munkálatokat a megbízott tiszt (tisztjelölt) végezte el. A z egyoldalú titkos redamarkáció időre elvégezték az előirt dokumentumokat (térképeket, határjelek leírását) leadták.⁵⁵

Magyarország déli határainak a szerepét az 1940-es évek első felében lényegében a demarkációs vonalak alkották. 1941. IV. 11-16. között a volt Jugoszláviától a Délvidék⁵⁶ és Muraköz került vissza az Magyarországhoz, 11 417 km²-nyi területtel, melyen 1 025 508 fő élt. Ebből 36,6 % magyar, 19 % német, és 16,1 % szerb nemzetiségű volt. Itt is demarkációs vonalak alakultak ki a határ helyett. A függetlenné vált Horvátország is magának követelte Muraköz területét. Hátra volt még a határ megállapítása Horvátország és Magyarország között a Délvidéken, hiszen az új horvát-magyar határ most már Gyékényestől Titelig húzódott.

1941. X. 23-án a pécsi hadtest-parancsnokság jelentette, hogy az új magyar-horvát határon a horvátok nem mindenütt vették alapul a régi Horvátország közigazgatási határát, hanem a helyett a gyakorlatban új határvonal alakult ki.⁵⁷ Mivel ez a horvátok által a gyakorlatban is elismert határvonal a magyarok számára nem volt hátrányos, a magyar hatóságok is ehhez tartották magukat.⁵⁸

A miniszterelnökség szerint a magyar-horvát határra vonatkozólag a politikai értelemben vett határmegállapítás még csak kezdetleges fázisban volt. A Magyar Királyi Külügyminisztérium már felvette a kapcsolatot a horvátokkal, de a Muraköz hovatarozása miatt az ügy zátonyra futott. A horvátok a Muraköz hovatarozását még nem tekintették lezártnak. A külügyi tárca horvát vonatkozásban nem látta időszerűnek a határmegállapításra vonatkozó tárgyalások felvetését.

1941-től tulajdonképpen csak katonai demarkációs vonal létezett, amelyet a vezérkari főnök a gyakorlatban kialakult és a horvátok által elismert, továbbá a magyarokra nézve előnyös vonal-

ként emlegetett. Ezt a helyzetet a Magyar Királyi Külügyminisztérium addig nem tartotta célszerűnek bolygatni, amíg nem látta elérkezettnek az időt a határmegállapítási tárgyalások felvételére.

Összességében tehát Magyarország trianoni békediktátum értelmében kijelölt határainak hossza 2 266 km volt. Ez a határvonal a visszacsatolások után 1 225 km-rel, 54 %-kal növekedett. Az új magyar-szlovák határ 858 km-rel az összes határszakasz 25 %-át jelentette, és ideiglenes határjelekkel volt állandósítva. Az 1 031 km román határszakasz az egész határvonal 30 %-át tette ki, itt a határ szerepét a demarkációs vonal töltötte be. Ugyanez volt a helyzet Temesközben, Bánátban, amely német katonai megszállás alatt állt. Ez a határ 216 km-et, a teljes határvonal 6 %-át jelentette. A közel 600 km hosszú horvát határszakaszt részben a határjelekkel állandósított volt trianoni határ, részben a demarkációs vonalak jellemezték. Ez a határszakasz az egész határvonal 17%-át tette ki. A Nyugati, 432 km hosszú volt osztrák (német) határt az állandósított határjelek jellemezték. A volt osztrák határszakasz 12 %-kal részesedett az összhatárvonalból. Ugyancsak az állandósított határjelek jellemezték az Északnyugati (kárpátaljai) határszakaszt, amely a maga 356 km-vel határaink 10 %-át alkotta.

A magyar államhatárok a kiegyezéstől a II. világháború végéig tehát dinamikusan változtak. E változások a háború után fejeződtek be, amikor lényegében újra felállították a trianoni határokat. Az 1947. II. 10-én aláírt párizsi békében Magyarország elvesztette az I. és II. bécsi döntés során visszacsatolt területet, azaz a Felvidék déli sávját, Kárpátalját, Észak-Erdélyt és a Partium északi részét, továbbá délvidéket és Muraközt. A békeszerződés kisebb módosításokkal állította vissza Magyarországot 1938. I. 1-i határait. Ez maga után vonta azt is, hogy a műszaki munkálatoknál nemcsak egyszerűen rekonstruálták az eredeti állapotot, hanem az adott politika és gazdasági helyzet által diktált szempontokat is figyelembe vették.⁵⁹

Jegyzetek:

¹ SUBA: A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon.

² Idem: Államhatár elméletek a XIX-XX. századi szakirodalomban.

³ 1900/XIX.tc.

⁴ SUBA: A dualista magyar állam határkiigazításának költségei.

⁵ Idem: A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX. században.

⁶ 1439/XVII.tc. ; SUBA: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények.

⁷ 1888/XIV.tc.

⁸ SUBA: A magyar-román határ pontosítása.

⁹ Loc.cit. 111.p.

¹⁰ Idem: A magyar-román határszakasz kitűzése és térképezése 1886-1910.

¹¹ A magyar fél tisztában volt azzal, hogy:

- a rendelkezésre álló történelmi dokumentumok egyértelműen a terület Magyar Szent Korona alá tartozását igazolják;

- a lengyel fél soha nem ismerte el, hogy a vitatott terület Magyarország része, ezért olyan választott bíróságot kértek fel — a lengyel féllel közösen — amelyről feltételezhető volt az, hogy a lengyelek javára dönt. Ez a döntés létre is jött, ily módon a magyar kormány nem volt támadható azért, hogy a Magyar Szent Korona alá tartozó terület egy kis darabját idegen kézre juttatta. (AA szerk.)

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* 11.p.

¹² 1897/II.tc.

¹³ 1903/IX.tc.

¹⁴ - SUBA: A Magyar királyság és az Osztrák császárság közötti „vitás határszakaszok” dualizmuskori rendezése.

- OGY.K-I. *Az 1901. évi október hó 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai.* XX.köt. 275.sz.iromány. A képviselőház igazságügyi bizottságának 275.sz.jelentése a Halastó körüli területen az országos határvonal megállapítása tárgyában hozott választott bírósági ítéletet beczikkelyező 267. számú törvényjavaslat tárgyában. 292.p.

¹⁵ SUBA: A dualista Magyarország államhatárainak változásai 1868-1918. 95.p. ; KAROLINY — LÖVY: 162.p.

¹⁶ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* op.cit. 6-15.p.

¹⁷ SUBA: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése).* I.köt. 25.p.

¹⁸ NAGY: II.köt. 82-123.p.

¹⁹ SUBA: A magyar katonai vezetés elképzelése az 1918. évi Bukaresti békeben az Osztrák-Magyar Monarchiához csatolt új román terület felosztására Ausztria és Magyarország között.

²⁰ 1921/XXXIII.tc. 27.cikk, 29.cikk, 30.cikk, 34.cikk,42.cikk, 46.cikk, 50.cikk, 71.cikk,

²¹ SUBA: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai technikai kérdései.

²² MNL-OL. K69. KÜM.3386/Pol., 1921.

²³ SUBA: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai technikai kérdései. op.cit.

²⁴ Loc.cit.

²⁵ Idem: A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság működése 1921-1924.

²⁶ Idem: A magyar- csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925.

²⁷ Idem: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai. 71-82.p.

²⁸ Loc.cit.

²⁹ Idem: A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925.

³⁰ Idem: A trianoni csehszlovák határmegállapítás egyik mozzanata: a politikai határbejárás.

³¹ Idem: A Jugoszláv Királyság északi határának kitűzése (A Magyar-Jugoszláv Határmegállapító Bizottság működése 1921-1924).

³² Idem: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX-XX. században.

³³ Idem: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar-csehszlovák határszakasz.

³⁴ Idem: Az államhatár és határjelei.

³⁵ Idem: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1921-1925.

³⁶ Idem: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar-román határszakasz.

³⁷ Idem: A trianoni magyar-román államhatár határjeleinek története 1921-1925.

³⁸ Idem: A magyar-jugoszláv határszakasz határköveinek története 1921-1932.

³⁹ Idem: Magyarország trianoni határainak térképei 1920-1925.

⁴⁰ Idem: A Trianoni Magyarország határainak hossza és területe.

⁴¹ Idem: Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940.

⁴² gróf széki TELEKI Pál János Ede (Budapest, 1879. XI. 1. – Budapest, 1941. IV. 3.) Jogász, vármegyei tisztviselő, világhírű földrajztudós, egyetemi tanár, főcserkész. 1924-ben a háromtagú iraki határmegállapító bizottság tagja. A szegedi ellenkormányok külügyminisztere 1919. VI. 6. – 1919. VIII. 12. , a második szegedi ellenkormány földművelési minisztere 1919. VII. 16. – 1919. VIII. 12. , külügyminiszter 1920. IV. 19. – 1921. V. 14. , miniszterelnök 1920. VII. 19. – 1921. IV. 14. , külügyminiszter 1920. XII. 16. 1921. I. 17. , a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere 1920. XII. 16. – 1921. II. 26. és 1921. IV. 12. – 1921. IV. 14. , külügyminiszter 1921. IV. 12. – 1921. IV. 14. , vallás- és közoktatásügyi miniszter 1938. V. 14. – 1938. II. 16. , miniszterelnök 1939. II. 16. – 1941. IV. 3. , megbízva a külügyminiszteri teendők ideiglenes ellátásával 1940. XII. 21. 1941. I. 27. , külügyminiszter 1941. I. 27. – 1941. II. 4. BÖLÖNY: 292-293.p.

⁴³ SUBA: Az első magyar-szlovák határ leírása.

⁴⁴ Idem: A visszatért Felvidék határának megállapítása 1938-1939.

⁴⁵ Idem: Az első magyar-szlovák határ (1939-1945) munkatérképei. 237-248.p.

⁴⁶ Idem: A felvidék határa 1938.

⁴⁷ 1940/XXVI.tc.

⁴⁸ 1938/XXXIV.tc.

⁴⁹ 1940/XXVI.tc. op.cit.

⁵⁰ SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941.

⁵¹ Idem: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941.

⁵² Hat nappal a magyar csapatok megindulása után a Térképészeti Intézet jelentette: elkészítette azokat az 1:200 000 és 1:75 000 méretarányú térkép-szelvényeket, amelyeken az új ideiglenes magyar-román határ fel van tüntetve. A 33 szelvényből álló hetvenötzres, és a 11 szelvényből álló kétszázezres egységcsomagokat a csapatok korlátozott számban megrendelheték saját átalányuk terhére.

SUBA JÁNOS: Az 1939-40-ben visszatért területek térképezése.

⁵³ Idem: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941.

⁵⁴ KRUTSCHNITT [1931-től MEDVEY] Aurél (Budapest, 1884. XI. 22. – Budapest, 1961.) Hivatásos katonatiszt. A Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet igazgatója 1938. VIII. 1-től 1939. V. 1-ei nyugdíjba vonulásáig. SZAKÁLY: 225.p.

⁵⁵ SUBA: Határvadászok és az „ezeréves határ”. (A Magyar Királyi Határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben.)

⁵⁶ A délvidék eredetileg a Duna-Tisza közének és a Tiszántúlnak a Szegedtől délre húzódó térségét jelentette Bácska és Bánát elnevezéssel és ide tartozónak tekintették a Szerémséget is. A szerző azonban jelen tanulmányában Délvidék alatt a Magyar Királysághoz visszacsatolt bácskai területet, az úgynevezett Baranya háromszöget érti. (A szerk.)

⁵⁷ A kortársak úgy határozták meg a horvát határt, hogy az a magyar-horvát-német hármashatártól addig a pontig, ahol az új határ a Drávához ér (Zákány vasútállomás), az új magyar-horvát határ megegyezik Horvátország régi közigazgatási határával. Zákány vasútállomástól Barcs község közúti hídjáig a trianoni határ megegyezik Horvátország régi közigazgatási határával, az új magyar-horvát határ a trianoni határ maradt. A barcsi közúti hídtól, Gyűrűs pusztától délre a Dráva mentén lévő 90. háromszögelési pontig (Siklóstól 10 km-re D-re) az új magyar-horvát határ a régi, közigazgatásilag nem egyező a trianoni határral. Gyűrűs pusztától a Tisza torkolatáig pedig az új magyar-horvát határ a Dráva és a Duna vonala.

⁵⁸ SUBA: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945.

⁵⁹ Idem: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- NAGY (18.): — nagybaconi NAGY Vilmos: *A Románia elleni hadjárat 1916-1917*. Budapest, 1923, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium. I. kötet. *Erdély*. 231 p.
II. kötet. *Havasalföld meghódítása*. 232 p.
III. kötet. *Események 1917-ben és a bukaresti béke*. 127 p.
- SZAKÁLY (54.): — SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945*. Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

TANULMÁNYOK

- SUBA: A dualista Magyarország államhatárainak változásai 1868-1918. (15.): — SUBA JÁNOS: A dualista Magyarország államhatárainak változásai 1868-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4.sz. 87-101.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Dualista Magyarország rendvédelme.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A trianoni országhatárok kitzítésének politikai technikai kérdései. (21.;23.;24.): — SUBA János: A trianoni országhatárok kitzítésének politikai technikai kérdései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 61-64.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon.” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A terület-visszacsatolás határkijelölő munkálatai 1938-1941. (51.;53.): — SUBA János: A terület-visszacsatolás határkijelölő munkálatai 1938-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 98-103.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány

- korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. (59.;) — SUBA JÁNOS: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI.évf. (1996) 7.sz. 98-108. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „*Háborúból diktatúrába.*” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar- cseh-szlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925. (26.;) — SUBA János: A magyar- csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921-1925. *Limes*, X.évf. (1997) 2.sz. 29-41.p. HU ISSN 0238-9266.
- SUBA: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai. (27.;28.;) — SUBA János: A magyar-osztrák határ kitűzése és határokmányai. 71-82.p. In TURBULY Éva (szerk.): „*Magyarok maradtunk*” 1921-1996: konferencia a soproni népszavazásról: Sopron, 1996. december 12. Sopron, 1997, Soproni Szemle Alapítvány. 112 p. HU-ISBN 963 04 8168 5./A soproni Szemle kiadványai Új sorozat 20./ HU-ISSN 0489-7595.
- SUBA: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX-XX. században. (32.;) — SUBA JÁNOS: A határszéli forgalom szabályozása Magyarországon a XIX-XX. században. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX.évf. (1999) 10.sz. 167-173.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-

- történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A Jugoszláv Királyság északi határának kitézése. (A Magyar-Jugoszláv Határmegállapító Bizottság működése 1921-1924). (31.;)
- SUBA János: A Jugoszláv Királyság északi határának kitézése. (A Magyar-Jugoszláv Határmegállapító Bizottság működése 1921-1924). 223-242.p. In UHERKOVICH Ákos (szerk.): *Janus Pannonius Múzeum évkönyve 43. (1998)*. Pécs, 1999, Janus Pannonius Múzeum. 362 p. HU-ISBN — /Annales Musei de Iano Pannonio nominati, XLIII./ HU-ISSN 0553-4429.
- SUBA: A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság működése 1921-1924. (25.;29.;)
- SUBA János: A magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság működése 1921-1924. [Odbor funkcije madžarsko-jugoslovanski meji 1921-1924.] *Lendvai Füzetek*, [Lendavski Zveki] XVII.évf. (2000) 17.sz. 137-148.p. SLO-ISSN 1408-1016. A tanulmány korábbi változata 2000-ben Lendván hangzott el, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet által „*A Mura mente és a trianoni békeszerződés.*” címmel rendezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. (50.;)
- SUBA János: A polgári Magyarország közigazgatási beosztásának alakulása a határváltozások tükrében 1867-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 12.sz. 102-107.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SUBA: A magyar-cseh-szlovák határszakasz határköveinek története 1921-1925. (35.;
- SUBA János: A magyar-csehszlovák határszakasz határköveinek története 1921-1925. 31-49.p. In DOMONKOS Alajos et al. (szerk.): *A Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve 2001*. Salgótarján, 2001, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. 248 p. /Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXV.köt./ HU-ISSN 0133-0802.
- SUBA: Az 1939-40-ber visszatért területek térképezése. (52.;
- SUBA János: Az 1939-40-ben visszatért területek térképezése. 40-47.p. In ILLÉS-FALVY Péter (szerk.): *Emlékezés a hegyi csapatokra 1999*. Budapest, 2002, Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 114 p. HU-ISBN 963 00 9604 8.
- SUBA: A trianoni magyar-román határ kitézése 1921-1925. (29.;
- SUBA János: A trianoni magyar-román határ kitézése 1921-1925. 47-55.p. In FRISNYÁK Sándor (szerk.): *Pótfüzet Az Alföld történeti földrajza című gyűjteményes kötethez*. Nyíregyháza, 2000, Nyíregyházi Főiskola. 78 p. HU-ISBN 963 9130 656. A tanulmány korábbi változata 2000. április 18.-án Nyíregyházán hangzott el a Nyíregyházi Főiskola által szervezett „Az Alföld történeti földrajza.” című tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940. (41.;
- SUBA János: Határkijelölés a Felvidék visszatérése után 1938-1940. 463-482.p. In FISCHER F. et al. (szerk.): *Kárpát medence vonzásában. (Tanulmányok Polányi Imre emlékére.)* Pécs, 2001, Universitas Press. 598 p. HU-ISBN 963 64 1820 9.
- SUBA: Az első magyar-szlovák határ leírása. (43.;
- SUBA János: Az első magyar-szlovák határ leírása. 61-80.p. In MATTIS F – BAGYINSZKY Istvánné – GYÖRINÉ Mojzes Anikó (szerk.): *A Nógrád megyei múzeumok évkönyve 2003-2004*. Salgótarján, 2004, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. 339 p. /A Nógrád megyei múzeumok évkönyve XVII-XVIII.köt./ HU-ISSN 0133-0802.
- SUBA: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945. (58.;
- SUBA János: Magyar-horvát határszéli forgalom 1941-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 13.sz. 127-138.p. HU-ISSN 1216-6774.

- A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. (6.;) — SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáráról szóló törvények. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 102-119.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2000. november 08-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Az 1000 éves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Az államhatár és határjelei. (34.;) — SUBA János: Az államhatár és határjelei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 120-126.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata — német nyelven — 1999. februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat II. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Államhatár elméletek a XIX-XX. századi szakirodalomban. (2.;) — SUBA János: Államhatár elméletek a XIX-XX. századi szakirodalomban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 127-132.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Magyar Köztársaság Belügyminisztériumának Nemzetközi Oktatási Központjával közösen szervezett rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

- SUBA: A Felvidék határa 1938. (46.;
- SUBA János: A Felvidék határa 1938. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 13.sz. 114-126.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat I. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Határvadászok és az „ezeréves határ”. (A Magyar Királyi Határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben). (55.;
- SUBA JÁNOS: Határvadászok és az „ezeréves határ”. (A Magyar Királyi Határvadászok szerepe a magyar-román határvonal Kárpátokban lévő szakaszának felülvizsgálatában 1941-ben). *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 205-211.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozion-sorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX. században. (5.;
- SUBA János: A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX. században. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17.sz. 84-96.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SUBA: A magyar-román határszakasz kitűzése és térképezése 1886-1910. (10.;)
- SUBA JÁNOS: A magyar-román határszakasz kitűzése és térképezése 1886-1910. 56-61.p. In FÜLEKY György (szerk.): *A táj változásai a Kárpát-medencében: az erdélyi táj változásai: a Sapientia Magyar Tudományegyetemen, Marosvásárhelyen 2008. július 2-4. között tartott VII. Tájéttörténeti Tudományos Konferencia kiadványa.* Gödöllő, 2008, Környezetkímélő Agrokémiáért Alapítvány – Szent István Egyetem. 184 p. HU-ISBN 978 963 269 096 4. A tanulmány korábbi változata 2008. július 3.-án Marosvásárhelyen hangzott el a Sapientia Magyar Tudományegyetem által „*A táj változásai a Kárpát-medencében: az erdélyi táj változásai*” címmel szervezett V. Tájéttörténeti Tudományos Konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Magyarország trianoni határainak térképei 1920-1925. (39.;)
- SUBA János: Magyarország trianoni határainak térképei 1920-1925. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVI.évf. (2008) 19.sz. 113-121.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. október 06-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában.*” című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített.
- SUBA: A magyar-román határ pontosítása. (8.;9.;)
- SUBA János: A magyar-román határ pontosítása. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII. évf. (2009) 20. sz. 108-114. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre*” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SUBA: A trianoni magyar-román államhatár határjeleinek története 1921-1925. (37.;) — SUBA János: A trianoni magyar-román államhatár határjeleinek története 1921-1925. *Közép-Európai Közlemények*, II.évf. (2009) 4-5.sz. 130-136.p. HU-ISSN 1789-6339.
- SUBA: A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon. (1.;) — SUBA János: A határkiigazítás feltételeinek megteremtése a dualista Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX.évf. (2010) 22.sz. 125-134.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10.-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre*” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A trianoni cseh-szlovák határmegállapítás egyik mozzanata: a politikai határbejárás. (30.;) — SUBA JÁNOS: A trianoni cseh-szlovák határmegállapítás egyik mozzanata: a politikai határbejárás. *Közép-Európai Közlemények*, III.évf. (2010) 3.sz. 80-89.p. HU-ISSN 1789-6339.
- SUBA: A magyar-jugoszláv határszakasz határköveinek története 1921-1932. (38.;) — SUBA JÁNOS: A magyar-jugoszláv határszakasz határköveinek története 1921-1932. *Közép-Európai Közlemények*, IV.évf. (2011) 2.sz. 52-59.p. HU-ISSN HU-ISSN 1789-6339.
- SUBA: A visszatért Felvidék határának megállapítása 1938-1939. (44.;) — SUBA János: A visszatért Felvidék határának megállapítása 1938-1939. *Közép-Európai Közlemények*, IV.évf. (2011) 1.sz. 102-113.p. HU-ISSN 1789-6339.
- SUBA: Az első magyar-szlovák határ (1939-1945) munkatérképei. (45.;) — SUBA János: Az első magyar-szlovák határ (1939-1945) munkatérképei. 237-248.p. In GyÖRI Ferenc (szerk.): *A tudás szolgálatában. Földrajzi tanulmányok Pál Ágnes tiszteletére*. Szeged, 2012, Egyesület Közép-Európa Kutatására. 347 p. HU-ISBN 978 963 08 5415 3. /Közép-Európai monográfiák, 5./ HU-ISSN 2062-3712.

- SUBA: A dualista magyar állam határkiigazításának költségei. (4.;) — SUBA JÁNOS: A dualista magyar állam határkiigazításának költségei. 207-222.p. In BODA József — PARÁDI József et al. (szerk.) *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelem-történetéből*. Budapest, 2015, Nemzeti Közszerkesztési Egyetem és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 244 p. HU-ISBN 978 615 55 2746 3.
- SUBA: A Magyar királyság és az Osztrák császárság közötti „vítás határszakaszok” dualizmusról. (14.;) — SUBA JÁNOS: A Magyar királyság és az Osztrák császárság közötti „vítás határszakaszok” dualizmusról. 121-142 p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Gáspár László 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság 155 p. HU-ISBN 978 615 80 3090 8. /Salutem, 1/ HU-ISSN 2416-2078.
- SUBA: A Trianoni Magyarország határainak hossza és területe. (40.;) — SUBA JÁNOS: A Trianoni Magyarország határainak hossza és területe. *Történeti Földrajzi Közlemények*, IV.évf.(2016) 3-4.sz. 150-167.p. HU-ISSN 2064-390X.
- SUBA: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kiegészítésében. A magyar-csehszlovák határszakasz. (33.;) — SUBA JÁNOS: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kiegészítésében. A magyar-csehszlovák határszakasz. *Catastrum. Évnyelvi katasztertörténeti folyóirat*, Ivévf. (2017) 3.sz. 29-41.p. HU-ISSN 2064-5805.
- SUBA: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kiegészítésében. A magyar-román határszakasz. (36.;) — SUBA JÁNOS: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kiegészítésében. A magyar-román határszakasz. *Catastrum. Évnyelvi katasztertörténeti folyóirat*, Ivévf. (2017) 4.sz. 55-64.p. HU-ISSN 2064-5805.
- SUBA: A magyar katonai vezetés elképzelése az 1918. évi Bukaresti békében az Osztrák-Magyar Monarchiához csatolt új román terület felosztására Ausztria és Magyarország között. (19.;) — SUBA JÁNOS: A magyar katonai vezetés elképzelése az 1918. évi Bukaresti békében az Osztrák-Magyar Monarchiához csatolt új román terület felosztására Ausztria és Magyarország között. *Történeti Földrajzi Közlemények* V.évf. (2017). 2.sz. 168-187.p. HU-ISSN 2064-390X.

ÉVKÖNYVEK

- KAROLINY — LÖVY — KAROLINY Mihály — LÖVY Mór: *A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve.* Igló, 1903, XXX.évf. Magyarországi Kárpátgyesület. 172 p.

LEXIKON ÉS ADATTÁR

- BÖLÖNY — BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848-1975.* Budapest, 1978, Akadémia. 328 p. HU-ISBN 963 05 1755 8. /A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, IV. – Levéltár- és történeti forrásdokumentumok, 2./ HU-ISSN 0441-4985.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- MNL-OL. K69. — MNL-OL. (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) K69. (Külgyminiszteri-umi Levéltár, Gazdaságpolitikai osztály)
- Ogy.K-I. — Ogy. (Országgyűlés) K-I. (Képviselőház – Irományok).

KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* (11.;16.;) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.
- SUBA: *Magyarország határának kitézése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése).* (17.;) — SUBA János: *Magyarország határának kitézése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése).* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1996.

JOGSZABÁLYOK

- 1439/XVII.tc. — 1439/XVI.tc. Magyarországnak és Ausztriának meg Morvaországnak határaitól.
- 1888/XIV.tc. — 1888/XIV.tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a monarchia két általma és Románia között fennforgott határvil-longások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött és Bukarestben 1887. évi december 7-én, november 25.-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

- 1897/II.tc. (12.;) — 1897/II.tc. Magyarország és Ausztria közt Szepes vármegye és Gácsország szélén, az úgynevezett Halastó körüli területen, az országos határvonalnak választott bíróság által leendő megállapítása tárgyában.
- 1900/XIX.tc. (3.;) — 1900/XIX. tc. a magyar-román határvonalon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezéséről.
- 1903/IX.tc. (13.;) — 1903/IX.tc. Magyarország és Ausztria között Szepes vármegye és Gácsország szélén az úgynevezett halastó körüli területen, az országos határvonalnak megállapítása iránt az 1897/II.tc. értelmében alakított választott bíróság által hozott ítélet becikkelyezése tárgyában.
- 1921/XXXIII.tc. (20.;) — 1921/XXXIII.tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1938/XXXIV.tc. (48.;) — 1938/XXXIV.tc. a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről.
- 1940/XXVI.tc. (47.;49.;) — 1940/XXVI.tc. a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről.

